

УДК 330

Г. М. Бойківська,
здобувач кафедри економіки, організації та планування в АПК,
Тернопільський національний економічний університет

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розроблено основні стратегічні напрями реалізації виробничих можливостей переробних підприємств АПК з метою створення умов для підвищення рівня використання наявного потенціалу підприємств харчової промисловості на основі зростання рівня конкурентоспроможності продукції галузі через впровадження інноваційно-інвестиційної моделі її розвитку на сучасній технологічній базі, забезпечення максимального рівня задоволення потреб населення регіону та нарощування експортного потенціалу переробної промисловості.

In the article the main strategic directions of realization of production possibilities agricultural processing enterprises in order to create conditions for improving the existing potential of the food industry based on the growth of competitiveness of the industry by introducing innovative investment model of development based on modern technology, providing maximum level of consumer satisfaction needs of the region and increase the export potential of processing industries.

Ключові слова: виробничі можливості, стратегічні напрями, конкурентоспроможність, інновації, інвестиції, інфраструктура.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним із найважливіших секторів економіки України у формуванні продовольчої безпеки держави та експортного потенціалу країни є харчова та переробна промисловість. Розвиток соціально орієнтованого ринку України та її вступ в СОТ зумовили невідкладну потребу у вирішенні актуальних проблем функціонування переробної промисловості.

Метою розробки стратегічних напрямів реалізації виробничих можливостей переробних підприємств агропромислового комплексу є визначення такої системи пріоритетів, цілей і завдань, які стали б для переробної промисловості регіону джерелом оновлення, а саме: розвиток виробничого та трудового потенціалу галузі, використання існуючого виробничого потенціалу, в т.ч. за рахунок його оптимізації та модернізації, вирішення проблеми впливу промислових підприємств на екологічну безпеку регіону, посилення розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності, міжнародне співробітництво в сфері промислової політики, просторовий розвиток та територіальне розміщення переробних підприємств АПК.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми підвищення конкурентоспроможності продукції, впровадження високих технологій у виробництво продукції, збільшення частки інноваційно активних підприємств, запровадження систем управління якістю на підприємствах є актуальними для усіх промислових підприємств України і досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Анчишкіна А.І., Березіна О.В., Бидик А.Г., Бойко Є.І., Буркинського Б.В., Двигун А.А., Купинець Л.Е., Лаврова Є.М., Россохи В.В., Саблука П.Т., Страшинської Л.В., Фатхутдінова Р.А., Хейнмана С.А. та ін. Проте чимало питань, пов'язаних із розробкою напрямів реалізації виробничих можливостей підприємств, залишаються недостатньо дослідженими, саме це зумовило зміст даного дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Вінницька область має багатогалузевий промисловий комплекс. Якщо на початку 90-х років до числа пріоритетних галузей, які визначали розвиток промисловості, входили ма-

шинобудівна та легка галузі, то в даний час основою промислового комплексу області є харчова та переробна.

Так, аналіз динаміки розподілу промислової продукції за галузями засвідчує, що найбільшого абсолютного спаду зазнала легка промисловість, особливо текстильна, яка на початку 1990-х років займала близько 25% в загальному обсязі промислового виробництва.

У 2000—2008 рр. органи місцевого самоврядування намагалися проводити регіональну промислову політику в області з метою створення сприятливих умов розвитку та переорієнтації галузей промисловості від стратегії "виживання" до стратегії "сталого розвитку території". Як результат, протягом цих років область стабільно нарощувала обсяги промислового виробництва. Середні темпи приросту виробництва промислової продукції за період 2000—2007 рр. склали 10,8%. У 2008—2009 рр. кризові явища внесли свої корективи в розвиток промисловості Вінницької області, що привело до падіння промислового виробництва за ці роки на 18% (рис. 1).

Протягом 2008—2009 рр. згасає тенденція щодо позитивного зростання у промисловому секторі економіки. У 2008 р. спад виробництва у порівнянні з попереднім роком склав 0,7% (у харчовій промисловості — 2,4%), у 2009 р. — падіння промислового виробництва становило відповідно 16,4% та 8% відносно рівня 2008 р.

Тому серед головних пріоритетів розвитку переробної промисловості агропромислового комплексу Вінницької області в умовах поглиблення кризових тенденцій є підвищення конкурентоспроможності продукції, впровадження високих технологій у виробництві продукції, збільшення частки інноваційно-активних підприємств, запровадження систем управління якістю на підприємствах області, що в результаті дасть можливість значно підвищити використання виробничих потужностей галузі.

На початок 2011р. у Вінницькій області понад 40 підприємств мають впровадженні та сертифіковані системи управління якістю за системою ISO, в тому числі на 3 підприємствах (БАТ "Тростянецький м'ясокомбінат", БАТ "Барський птахокомбінат", БАТ "ВІННІФРУТ") сертифіковані інтегровані системи, включаючи системи управління якістю і навколишнім середовищем (ISO серії 14000).

Харчова промисловість у Вінницькому регіоні є провідною галуззю — її частка перевищує 55% загального обсягу промислового виробництва області. У структурі харчової про-

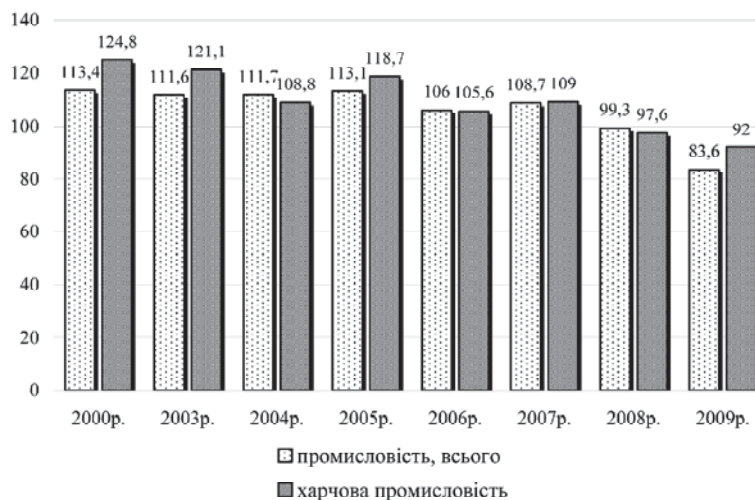

Рис. 1. Темпи приросту промислового виробництва у Вінницькій області, % до попереднього року

мисловості переважає виробництво напоїв, виробництво хлібобулочних виробів та цукру, а також молочна промисловість. Даний сектор серед промислових галузей залишається найбільш інвестиційно-привабливим протягом усього періоду інвестування. Близько 45% загального обсягу іноземних інвестицій, що надійшли у 2009 р. до промислових підприємств Вінницької області припадає на харчову промисловість. Найбільшими підприємствами даної галузі є ДП УГК "Nemiroff", яке експортує свою продукцію в 52 країни світу, ТОВ "Агрона Фрут Україна", ТОВ "Людсдорф", ТОВ "Авіс", ТОВ "Панда", ТОВ "ВІННІФРУТ", ТОВ "Тульчинський маслосирзавод", БАТ "Літинський молокозавод", БАТ "Вінницький міський молокозавод", БАТ "Вінницький олійно-жировий комбінат".

Забезпечення умов для розширеного відтворення у переробній промисловості агропромислового комплексу є головною задачею машинобудівного сектора Вінницької області, який має визнання на світовому ринку за якість продукції. На території Вінницької області працює 71 підприємство машинобудування. Сучасна структура виробництва продукції машинобудування області характеризується значною часткою металомістких виробництв. Так, частка виробництва сільськогосподарських машин, машин для промислової переробки продукції сільського господарства, виробництво устаткування для обробки інформації, і апаратури, складає більше 50%.

Стратегія Вінниччини стосовно галузі направлена на постійне сприяння реалізації перспективних інвестиційних проектів, залучення інвестицій і освоєння виробництва конкурентоспроможної техніки для інших промислових підприємств.

Наявні виробничі потужності більшості

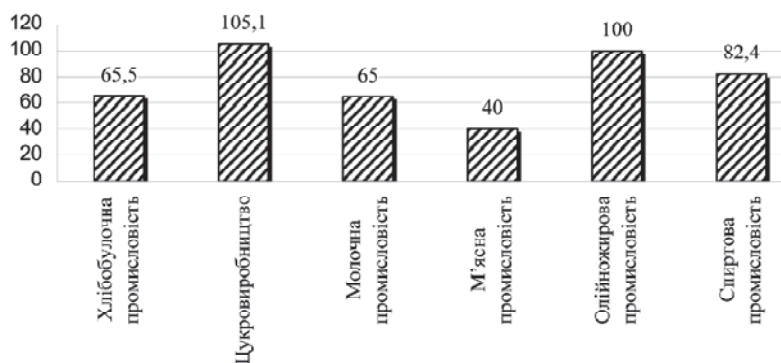

Рис. 2. Завантаження виробничих потужностей підприємств основних галузей харчової промисловості у 2009 р., %

підгалузей агропромислового сектора не використовуються повною мірою (рис. 2).

Вінниччина має найбільший бурякоцукровий комплекс, займає провідні позиції по валових зборах зернових культур, в картоплярстві, садівництві та тваринництві. В області сконцентровано 13—14% наявних в Україні площ цукрових буряків, і 6,5% зернових культур.

На жаль, більшість сільськогосподарських підприємств мало мотивовані реалізовувати продукцію власного виробництва на промислову переробку (табл. 1). Винятковим є ті галузі сільськогосподарського виробництва, продукція яких не придатна для тривалого зберігання або перевезення на великі відстані.

Враховуючи природно-кліматичні та інші особливості регіону, значні потенційні його можливості в розвитку сільськогосподарського виробництва (бурякоцукрового комплексу, зерновиробництва, картоплярства, садівництва та тваринництва), галузей харчової та переробної промисловості, Вінниччина може в перспективі виробляти 3,5—4 млн тонн зерна, 5—6 млн тонн — цукросировини (650—700 тис. тонн цукру), 350—360 тис. тонн м'яса (в живій вазі), 1270—1300 тис. тонн молока, значні обсяги іншої продукції.

Таблиця 1. Реалізація продукції сільськогосподарських підприємств переробним підприємствам, (% до загального обсягу реалізації)

Продукція	1995р.	2000р.	2005р.	2007р.	2008р.	2009р.	Відхилення (+,-) 2009р. до 1995р.
Зернові культури	50	4	4	2	4	2	-48
Насіння соняшнику	10	2	4	2	6	2	-8
Цукрові буряки	95	93	96	97	100	99	4
Картопля	6	0	1	0	—	—	-6
Овочі	40	19	34	62	77	85	45
Плоди та ягоди	49	8	30	53	60	53	4
Худоба та птиця	61	33	42	43	38	34	-27
Молоко та молочні продукти	95	82	95	97	98	98	3
Яйця	49	40	—	—	—	—	-49
Вовна	74	—	—	25	8	26	-48

Слід відзначити, що в області створена і функціонує система аграрного ринку. До її складу входять: Вінницька товарна універсальна біржа, відділення Аграрної біржі, 23 районних агроторгових доми, аукціони живої худоби та птиці, біля 140 виставок — ярмарок, із них 38 постійно діючих, 80 дрібнооптових ринків живої худоби та птиці, понад 100 продовольчих ринків. У сільській місцевості діють 42 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи, понад 1250 заготівельних пунктів, 37 кредитних спілок.

Проведений аналіз внутрішніх (сильні й слабкі сторони) та зовнішніх (сприятливі можливості й загрози) факторів, що зумовлюють результативність функціонування переробної промисловості АПК Вінницької області (SWOT-аналіз), дозволив сформувати SWOT-матрицю (табл. 2).

Також доцільно відмітити, що у процесі проведення ґрунтового аналізу розвитку переробної промисловості агропромислового комплексу Вінницької області, вивчення факторів, які визначають його виробничий потенціал, встановлення слабких та сильних сторін, потенційних можливостей та імовірних загроз були визначені ключові проблеми розвитку галузі у Вінницькій області, які заважають її гармонійному розвитку, зокрема це:

— кадрові та демографічні проблеми — висока плінність кадрів через низький рівень матеріального стимулювання робітників та спеціалістів галузі, старіння населення та значне погіршення його соціального забезпечення, що зумовлено скороченням темпів зростання доходів населення та призводить до різкого падіння споживчої активності;

— низький рівень інвестиційної активності промислових підприємств, у результаті чого від-

бувається матеріальне та моральне старіння основних капіталів, погіршується якість продукції, призначеної для кінцевого споживання населенням, зменшення дохідності та збільшення частки збиткових підприємств;

— наявність значних диспропорцій у розташуванні виробничих потужностей переробних підприємств та відповідності їх розвитку сільськогосподарського виробництва і споживчому по-

Таблиця 2. Фактори, що зумовлюють результативність функціонування переробної промисловості у Вінницькій області

Переваги, які створюють умови для гармонійного розвитку	Слабкі сторони, що стримують розвиток виробничого потенціалу
Вигідне географічне розташування - близькість до кордону та столиці	Недостатній рівень розвитку інституцій для цілеспрямованого залучення та супроводу інвестицій
Розвинуте транспортне сполучення	Достатньо складна процедура надання дозволів та ліцензій
Наявність промислових традицій, висока концентрація підприємств харчової промисловості	Недостатність нормативної бази із регулювання інвестиційними процесами і недостатній захист прав інвесторів
Диверсифікація виробництва та добре розвинута інфраструктура підприємств	Бюрократизм та тривалість адміністративних процедур
Сприятливі можливості зростання потенціалу харчової та легкої промисловості	Недостатнє якісне опрацювання інвестиційних пропозицій, зокрема в районах області
Наявність прикладів енергетичної диверсифікації виробництва	Відсутність маркетингового супроводу процесу залучення інвестицій
Сприятливі умови для розвитку переробки сільськогосподарської продукції (зона родючих чорноземних ґрунтів, а також зона розвитку буряківництва і садівництва)	Значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону в пошуках більш високих заробітних плат (області-конкуренти та м. Київ)
Достатньо високий рівень кооперації з переробними підприємствами	Технічна та моральна зношеність виробничої, ринкової, соціальної інфраструктури
Зниження вартості енергії та забруднення навколишнього середовища	Недостатній рівень розвитку виробничої та ринкової інфраструктури
Позитивний досвід залучення інвесторів у регіон та успішні приклади інвестування (ТОВ "Агрона Фрут Україна", ДП "Метро", ТОВ "Пфафнер-Бар", ТОВ "Людсдорф", ТОВ "Барішес-Україна" та інші)	Недостатня конкурентоспроможність підприємств машинобудування, приладобудування, хімічної промисловості, висока енерговитратність виробництва
Наявність значних розвіданих запасів природних ресурсів, які можуть бути використані в різних галузях економіки	Значний моральний і фізичний знос обладнання та недостатня технологічна забезпеченість підприємств
Наявність земельних ділянок (браунфілд та грінфілд) для реконструкції та розширення виробництва	Не проведено інвентаризацію земель області
Значний резерв енергетичних потужностей	Висока розораність сільськогосподарських угідь
Незайнятий ряд сегментів ринку (надання послуг, туризм, готельний бізнес)	Низька частка великих агропромислових підприємств
Відносно еластичний рівень пропозиції на ринку праці та наявність висококваліфікованої робочої сили	Пігмаліновий рівень використання вторинної сировини та відходів
Високоякісний науково-інноваційний потенціал	Низький середній рівень доходів населення області
Наявність розробленої та виробленої області Програми розвитку підприємництва	Висока частка сільського населення та населення пенсійного віку з низьким рівнем доходів та споживчої активності
Позитивна динаміка росту малого та середнього бізнесу	Невисока інноваційно-інвестиційна активність промислових підприємств
Активна позиція регіонального самоврядування щодо залучення інвестицій	Висока частка збиткових підприємств галузі - 33,8% у 2007р. та 42,3% у 2009р.
Стабільна та прогнозована суспільно-політична ситуація	Висока питома вага низько-технологічної й сировинної продукції
Сприятливі можливості	Зарозин
Зацікавленість зовнішніх інвесторів регіоном. Покращення іміджу Вінницької області. Ріст обсягів іноземних інвестицій	Нестабільність законодавства (податкового і митного) та валютного курсу, введення нових податків, які жодним чином не підтримують розвиток місцевої економіки, політична нестабільність
Залучення нових технологій в економіку	Втрата довіри до управлінських рішень органів влади
Зниження вартості отримання та обслуговування кредитів	Зростання відсотків за користування кредитом
Розвиток інноваційних виробництв, зростання підприємств з високотехнологічними виробництвами	Зміна державних пріоритетів щодо стимулювання розвитку певних галузей промисловості
Впровадження державних програм виробництва екологічно чистих продуктів та біопалив	Ріст частки тіньової економіки та втрата керованості галузі
Зменшення залежності від імпорту	Значний ріст цін на енергоносії
Збільшення доходів населення Вінницької області	Законодавче обмеження сфер застосування спрощеної системи оподаткування
Наявність проведеної реструктуризації існуючих виробництв	Переноси на шляху розвитку маркетингової інфраструктури продовольчих ринків
Сприятливі умови регіону для нарощування виробництва сільськогосподарської сировини для харчової і переробної промисловості	Зміни в підходах до оцінки вартості земельних ресурсів, погіршення процедури отримання земельних ділянок для відкриття бізнесу
Формування кластерів переробної промисловості	Невпорядкованість системи стандартизації та несинхронізація рівнів вітчизняних та міжнародних стандартів
Державна підтримка заходів щодо диверсифікації виробничої діяльності підприємств цукрової й спиртової промисловості	Надання додаткових владних повноважень контролюючим органам, ускладнення отримання дозволів, ріст бюрократичних перепон
Ріст споживчих запитів та попиту на продукцію переробної промисловості	Низька якість управлінських рішень щодо використання державної власності
Удосконалення підходів до державної підтримки сільськогосподарського виробництва	Зміни у структурі виробництва продукції сільського господарства на користь господарств населення
Виробництво альтернативних видів палива	Непередбачувані коливання валютного курсу, відносно високий рівень інфляції та значний ріст цін на продовольчі товари. Підвищення цін на енергоносії
Створення умов для утримання наявних та залучення додаткових трудових ресурсів до регіону	Вигердження в темпах економічного зростання інших регіонів України та інтенсивності конкуренції на спільних ринках

тенціалу території;

- низький рівень використання потенційних можливостей сільськогосподарського виробництва та невідповідність структури товарної продукції аграрного сектора структурі сировинних потреб галузей переробної промисловості;

- недостатній рівень розвитку та використання сучасних інноваційних технологій в агропромисловому комплексі Вінницької області;

- низький рівень достатності власних ресурсів переробних підприємств АПК області для здійснення їх інноваційної та інвестиційної діяльності;

- висока частка "тіньового" сектора у переробній промисловості;

- невідповідність рівня якості продукції переробної промисловості стандартам основних перспективних країн-споживачів продукції галузі.

Стратегічні напрями розвитку та використання виробничого потенціалу переробної промисловості агропромислового комплексу Вінницької області на період до 2015 року мають на меті досягнення:

- зростання валового випуску та реалізації високоякісної, конкурентоздатної продукції галузей переробної промисловості;

- підвищення рівня забезпечення споживчих потреб населення у продукції переробної промисловості;

- створення умов для комплексного промислового розвитку окремих територіально-адміністративних утворень області;

- вирівнювання соціально-економічних умов та стандартів проживання населення;

- підвищення якості роботи складових виробничої, ринкової, маркетингової інфраструктури, які надають послуги переробним підприємствам;

- запровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку та збільшення обсягу інвестицій в основний капітал переробних підприємств;

- підвищення конкурентоспроможності підприємств переробної промисловості області шляхом зміцнення їх промислового потенціалу на сучасній технологічній основі;

- підвищення продовольчої безпеки регіону та посилення його внеску в забезпечення економічної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

Тому, на нашу думку, досягнення поставлених цілей дозволить підприємствам галузі переробної промисловості АПК здійснити: проведення технічного переоснащення підприємств переробної промисловості, забезпечення над-

ійних джерел постачання сільськогосподарської та іншої сировини, а також сприяння розширенню ринків збуту продукції; створення спеціалізованих виробничих потужностей для виробництва продукції дитячого харчування; впровадження у виробництво продукції довготермінового зберігання в асептичній упаковці; проведення технічного переозброєння основних технологічних цехів молокопереробних заводів та атестування їх згідно вимог стандартів ISO; реконструкції діючих потужностей м'ясопереробних підприємств під виробництво блочного м'яса; сприяння створенню виробничих потужностей для виробництва м'ясних та овочевих консервів за сучасними методами та видами упаковки.

Найважливішим елементом механізму реалізації стратегії є економічна політика органів влади Вінницької області, яка повинна базуватися на системному стратегічному плануванні розвитку економічних господарських систем, окремих галузей, сфер діяльності та територій, а також прийняті оперативних управлінських рішень.

Література:

1. Анчишкин А.И. Научно-технический прогресс и интенсификация производства / А.И. Анчишкин. — М.: Политиздат, 1981. — 94 с.

2. Березін О.В. Стратегія підприємства: [навчальний посібник] / О.В. Березін, М.Г. Безпарточний. — К.: Кондор, 2010. — 224 с.

3. Бидик А.Г. Визначення стратегічного потенціалу конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / А.Г. Бидик // Економіка АПК. — 2002. — № 4. — С. 105—110.

4. Бойко Є.І. Проблеми та напрями активізації розвитку промислового виробництва регіону: монограф. / Є.І. Бойко, М.П. Горин. — Львів, 2008. — 56 с.

5. Буркинський Б.В. Методологічні аспекти розробки і оцінки стратегій розвитку промислового комплексу регіону: монограф. / Б.В. Буркинський, М.А. Коваленко. — Херсон: Олдіплюс, 2008. — 405 с.

6. Двигун А.А. Конкурентоспособность промышленного производства: социально-экономический аспект: монограф. / А.А. Двигун. — Донецьк, 2008. — 324 с.

7. Купинец А.Е. Стратегические ориентиры и механизмы экономического обновления регионального агропромышленного комплекса: монограф. / А.Е. Купинец. — Одесса: Ин-т проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2008. — 380 с.

8. Режим доступу: <http://www.vin.gov.ua>.

9. Режим доступу: <http://www.vous.vin.ua>.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2011 р.